

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Højer

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

1. *Nicolai Svendsen*: Fra Løgum til Ribe.
2. *A. Otterstrøm*: Lovrup Skrøb.

Nr. 6. — 1. DECEMBER 1933. — 10. Aarg.

Sønderjyllands Kredittforening

Telf. 398 Haderslev Telf. 399

Den vest-og sønderjydske Kredittforening

Jydsk Telefon 16 Ringkøbing Stats Telefon 13
Udlaan i 3/2 pCts, 4 pCts (amort. 110), 4 1/2 pCts og
5 pCts Kasseoblig. Umyndiges og offentl. Stiftelsers
Midter kan iflg. Lov anbringes i Foren. Kasseoblig.

Ejere af Kasseobligationer kan vederlagsfrit få disse indkrevet
og opbevaret i Foreningen, dog ikke mindre Beløb end 10,000 Kr.

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717
KØBENHAVN

Højskolehjemmets Hotel

Baneplassen - SVENDBORG - Telf. 753

Absolut Byens bedste Hotel og Madsted
Man føler sig hjemme her.

„BORREHUS“ HUSHOLDNINGSSKOLE

KOLDING (med Barneplejeafdeling)

Nye Kursus begynder 3. Novbr. og 3. Maj.

Amtsunderstøttelse kan søges inden 1. Juli og 1. Januar.
Skoleplan og nærmere Oplysninger sendes.

Kirsten Simonsen.

Spare og Laanekassen for Fro og Kalvsund Herreder.

Kontortid 9—12 & 2—5.

RØDDING.

Køb dansk Arbejde!

Banken for Brørup og Omegn.

Aktieselskab.

Kontortid 10—12 & 2—4.

BRØRUP.

Overfarten Middelfart-Snoghøj

Korteste og bekvemste Overfart over Lillebælt.

Tilkørselsforhold ideelle. Moderne Færger.

Fra Middelfart: 1, 2, — 4, 5, 6, 7, 7.30, 8, 8.30, 9, 9.30, 10, 10.30, 11, 11.30, 12,
12.30, 13, 13.30, 14, 14.30, 15, 15.30, 16, 16.30, 17, 17.30, 18,
18.30, 19, 19.30, 20, 20.30, 21, 21.30, 22, 22.30, 23, 24.

Fra Snoghøj: 0.15, 1.15, 2.15, 3.30, 4.30, 5.30, 6.30, 7.30, 8, 8.30, 9, 9.30, 10, 10.30,
11, 11.30, 12, 12.30, 13, 13.30, 14, 14.30, 15, 15.30, 16, 16.30, 17,
17.30, 18, 18.30, 19, 19.30, 20, 20.30, 21, 21.30, 22, 22.30, 23, 24.30

VOJENS ANDELS-SVINESLAGTERIS UDSALG

HADERSLEV VOJENS RØDEKRO VAMDRUP TOFTLUND

Telf. 27.

Telf. 9.

Telf. 28.

Telf. 32.

Telf. 9.

AARHUUS PRIVATBANK

Hovedkontoret,
Aarhus.

Kjøbenhavn,
Nygade 1.

Udfører almindelige Bankforretninger.

Reserver 17 Millioner.

Forlang

Mogensen & Dessau's

Vaskestoffer, Hvidevarer,
Sengeartikler, Floneller
hos deres Manufakturhandler.

Garanteret

sol- og vaskægte Farver.

Bemærk

det plomberede Garantimærke.

Vælg det bedste —
det gør vi.

Hotel Skandinavien

AARHUS

Telefon: Aarhus 1 og 2
Statstelefon 1

I. Klasses jydsk Hotel

Horsens Landbobank A/S

Kontortid 9 1/2—2 og 4—5

HORSENS

Spare- & Laanekassen
for Kolding By og Omegn

Stiftet 1856

Reservefond ca. 1 1/2 Million

DANSK ANDELS
LIVSFORSIKRINGSSELSKAB
KOLDINGHUS

Jernbanegade 41 Kolding
Afdeling for Opsparingsuhre.

Sparekassen
for Haderslev Bys Omegn

Kontortid:

9—12, 2—4. Lørdag 9—1.

HADERSLEV

Ernst Petersen

Architekt

KOLDING

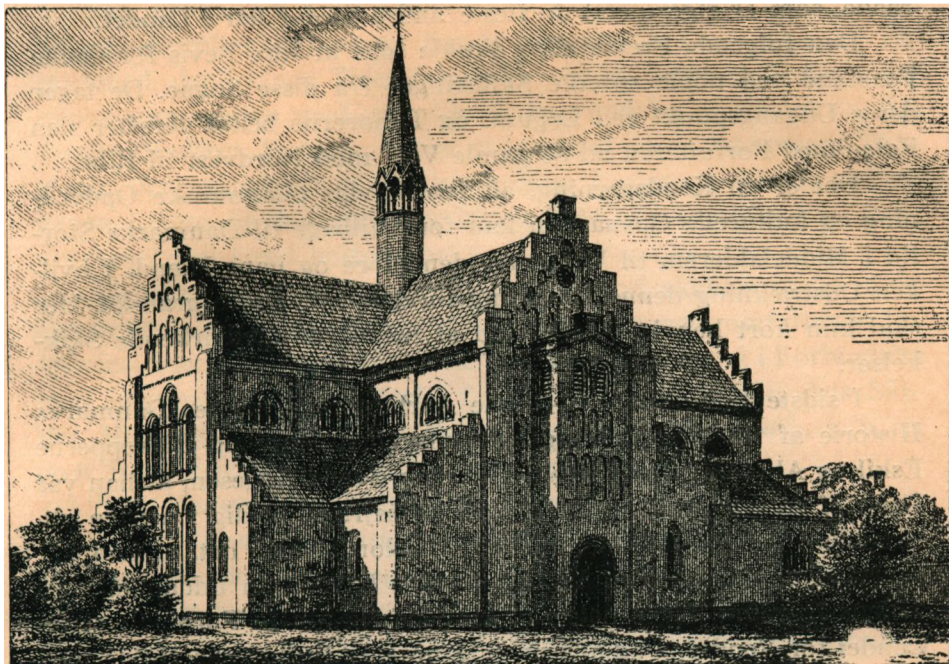
Alfred Benzon

København

C. 194

Sdr. Boulevard 7.

D. R. S.

FRA LØGUM TIL RIBE

AF NICOLAI SVENDSEN

Paa den vestslesvigske Slette rager to gamle Kirker op, saa de kan ses i milevid Afstand. Det er Katedralen i Ribe og Klosterkirken i Løgum, der begge hører til Danmarks smukkeste Bygningsværker, og som helt fra Middelalderen og indtil den Dag i Dag har bidraget overordentlig meget til at fremme den almindelige Kultur i denne Del af Landet. Deres Historie gaar for Ribe Domkirkes Vedkommende tilbage til dansk Histories Gry, og hvad Kirken i Løgum angaar, til Valdemarernes berømte Tidsalder. Sysselsætter vi os med Vestslesvigs Skæbne gennem Tiderne, møder vi flere Gange de to Navne i Forbindelse med Personer og Begivenheder, der har sat Skel i Tiden. De staar som to ærværdige Mindesmærker om Egnens danske Fortid.

Fra Løgum til Ribe er der 30 Kilometer. Det er rent landskabeligt set et ejendommeligt Strøg, der endnu er lidet kendt, baade med Hensyn til Naturen og Befolkningen, og dog findes her en Af-

veksling i Egnens Formation og en Overlevering paa folkeligt Omraade, som er rigere end de fleste andre Steder her i Landet.

Den følgende Fremstilling skulde søge at føre Bevis for denne Paastand ved nogle spredte Skildringer fra disse Sogne. De tager deres Udgangspunkt ved Løgum, og Tilhørerne bedes derefter slaa Følge med Forfatteren ad de gamle Veje mod Nordvest til Ribe.

Det er en Kendsgerning, at Vestslesvigs økonomiske Opdyrking og kulturelle Opvaagen kan føres tilbage til Danmarks Stortid i Middelalderen, til Valdemar den Store og hans Mænd. I hvilken Udstrækning denne Udvikling foregik, bør andre granske. Her skal kun kort henvises dertil ved at nævne de medvirkende Skikkelser.

I sidste Halvdel af det tolvte Aarhundrede præges Danmarks Historie af tre Mænd: Kong Valdemar den Store og Biskopperne Eskil og Absalon. Om Valdemar skriver Svend Aggesen, at han var fager af Aasyn, snild og klog, kæk og sejrsl, heldig i næsten alt, hvad han foretog sig. Om Biskop Absalon hedder det, at han var stærk og modig som en Viking. I Paris havde han uddannet sig i Tidens Lærdom. Hans hele Liv samlede sig om to Formaal: at fri Landet for Venderne og at bringe Danmarks Kultur paa Højde med det øvrige Europa. Denne Tidsalder havde blandt andet Betydning for den danske Kirkes Trivsel paa tre Maader, skriver Johan Ottosen: 1) Ved Affattelsen af den skaanske og sjællandske Kirkeret, 2) ved Kirkebygninger og 3) ved Oprettelse af Klostre.

I disse faa Træk er Baggrunden tegnet for det Liv, der i sin Tid vaktes paa det Sted, hvor nu Løgumkloster ligger.

Ved Løsningen af de kirkelige Opgaver havde den stridbare Biskop Eskild været særlig virksom. Han nævnes som en personlig Ven af den berømte Bernhard af Clairvaux. Det er saaledes forklarligt, at det blev ham, der indkaldte Cistercienserordenen til Danmark. I hans Tid grundlagdes flere af denne Ordens Klostre her i Landet. Blandt dem var Klostret i Seem. Herfra flyttede Munkene dog efter kort Tids Forløb til Løgum og lagde her i Aaret 1173 Grunden til det Kloster, som gennem halvfjerde Aarhundrede fik saa stor Betydning for hele Egnen. Som Løgum Klosters Grundlægger nævnes flere. Efter den almindelige Opfattelse har dog nok Ribebispen Stefan, der var født i Brøstrup ved Hygum, været den virksomste ved denne Stiftelse.

Ved at fordybe os i Løgum Klosters Tilblivelse maa vi altsaa undersøge de vigtigste Begivenheder i Valdemar den Stores Tid. Et Par Aar i Forvejen, 1169, havde Valdemar og Absalon indtaget

Arkona, omhugget Gudens Svantevits Billede, indsat Præster paa Rygen, hvorefter Ryboernes Fyrste blev dansk Lensmand, en Begivenhed, der i lange Tider mindedes ved en national Festsdag, der endog som saadan med udtrykkelig Begrundelse er omtalt i Haderslev Stadsret. Vi lærer tidligt at kende et saare interessant Tidsafsnit, der er opfyldt af Fejder mellem Konge og Kirke, mellem Paven i Rom og den verdslige Magts Udøvere. Døningerne deraf mærkes i høj Grad herhjemme.

Herude i Vestslesvig eller Sydvestjylland skabtes under disse Brydninger et Kulturcentrum af blivende og meget omfattende Betydning. Fra Slutningen af det 12. Aarhundrede faar vi i Forbindelse med Løgum Klosters Historie, f. Eks. dets »Dødebog«, dets Skøder, Magelæg, Gavebreve og Beretninger om Retstrætte o. s. v., et godt Indblik i Forholdenes Udvikling paa Egnen.

Med Hensyn til Landskabets Udseende i Datiden har vi kun Gisninger. Vi veed, at Cisterciensermunkenes Dag var delt mellem Bøn og Arbejde i Mark og Have. De valgte derfor i Regelen vilde og udyrkede Egne til deres Virkefelt. Ved Dag og Nat samledes de hver tredie Time til Gudstjeneste. Forøvrigt bestod deres Gerning i at rydde Skov og omdanne Jordbunden til frodigt Landbrug. De opsøgte derfor med Forkærlighed et Omraade med Aa, Dal, Agre, Enge og Skov. At der har været rigeligt med Skov omkring Løgum paa hin Tid, fremgaar alene af Stednavnene. Gennem Dalen flød den brede Aa, der formentlig den Gang var langt vandrigere end i vor Tid. Munkene udnyttede dens Kraft til at drive et Par Møller i Nærheden af Klostret, en lige nord for Bopladsen og en anden lidt længere mod Vest. Af frugtbare Agre og frodige Engdrag skabtes efterhaanden store Strækninger. Den Samling Dokumenter fra Klosters Arkiv, som er bevaret, beretter om talrige Velyndere, som betænkte Abbediet med rige Gaver. Kirker, Gaarde og Landsbyer lagdes ind under dets Virkeomraade. Dets Indflydelse og Anseelse bredte sig. Landets Konger, Pavens Udsendinge og Biskopperne fra Ribe og Slesvig aflagde hyppigt Besøg i Klostret.

At disse Besøgende i Længden blev de flittige og fromme Munke noget ubehagelige, fremgaar af følgende Begivenhed: I Aaret 1299 sluttede Biskop Kristjern af Ribe en Overenskomst med Abbed Gunner i Løgum om Erstatning for de tre Uger, i hvilke Klostret skulde underholde Biskoppen hvert Aar, naar han gæstede det. I Kinch: »Ribe Byes Historie« gives Oplysning om et Brev, i hvilket Abbeden siger, at det er hans og Brødrenes fornem-

meste Pligt at tjene deres Skaber, og at de derfor burde se at befri sig for enhver Ting, der kunde hindre dem deri. Nu havde Erfaringen lært dem, at de tre Ugers Gæsteri, da Biskoppen opholdt sig indenfor Klosteret, foranledigede en Indskrænkning i Gudstjenesten hos dem paa Grund af Folkets Sammenstimlen, og at deres Kloster derved udsattes for et uopretteligt Tab, saavel i det aandelige som i det timelige. De havde derfor tilbudt Biskoppen følgende Erstatning for hans Gæsteri, som han med sit Kapitels Samtykke gerne havde modtaget: De afstaar til Biskoppen alt deres Gods paa Abterp Mark, deres Ejendomme i Ballum Marsk og Biskopgaven i Lø, Gram og begge Rangstrup Herreder, som de havde modtaget af tidligere Biskopper. Dog forbeholdt de sig Biskopgaven og Bøderne for Helligbrøde af alt Klosters eget Gods, fremdeles Ret til at grave Muslingeskaller til at brænde Kalk af ved Stranden i Ballum Marsk samt til at lade deres Heste græsse paa Fælleden, naar de i den Anledning var ved Stranden. De lovede dog at tage venligt mod Biskoppen og hans Efterfølgere, naar de ikke blev længere end to Dage aarlig. Der tilføjes, at Biskoppens Besøg var en tung Byrde for Klosteret, fordi han mødte med et stort Følge, og fordi dette Følge stillede urimelige Krav.

Beretningen viser, at de vindskibelige Munke i de 130 Aar, Klosteret paa dette Tidspunkt har eksisteret, har formaaet at erhverve sig meget verdsligt Gods og andet af den Slags Ting. Det hændte derfor ogsaa i urolige Tider, at Klosteret var udsat for Overlast paa anden Maade. Den 1. September 1376 udstedte Hennike Limbæk et Dekret, hvori det hed, at han af Hensyn til de Velgeringer, som hans Forfædre har bevist Klosteret, og den Velvilje, som dette igen har vist ham og hans Slægt, tager det og dets Gods i Beskyttelse. Denne Beskyttelse bestod i, at han lovede i et Aar ikke at forurette Klosteret, aabenlyst eller hemmeligt, og denne Beskyttelse lod han sig maaske endog betale for. Hennike Limbæk var formentlig den senere Slotsherre paa Riberhus og Søn af Drossten Klavs Limbæk.

Trods alt blev Løgum Kloster hurtigt en velhavende Institution med Tilliggender videnom paa Egnen, og det var derfor kun naturligt, at man tidligt tænkte paa at bygge en rigtig Kirke til Gudsyndyrkelse, da den første vist nok har været af Træ. Man regner med, at den nuværende Klosterkirke er bleven paabegyndt i Begyndelsen af det 13. Aarhundrede, altsaa i Valdemar Sejers første Regeringsaar.

Det er nu ikke Meningen her at give en udførlig Skildring af

Løgum Klosters og Kirkes Historie. Det er sket i det store og smukke Værk om samme Emne af C. M. Smith, som for et Par Aar siden blev udgivet paa Dansk og Fransk.

Der skal blot endnu tilføjes, at Klosteret i Løgum fra dets Grundlæggelse med Munke fra Herrisvad i Skaane i Slutningen af det tolvte Aarhundrede og helt til Reformationen, altsaa i hele dets Blomstringstid, hørte ind under Ribe Bispestol. Flere af Biskopperne søgte en Ære i at blive begravet her. Man kan derfor gaa ud fra, at Munkene altid har været danske, og at deres Kultus var i nøje Overensstemmelse med den øvrige Klosterkultus i Danmark.

Som paavist har der bestaaet en livlig Forbindelse mellem Løgum og Ribe. Det maa saaledes have været et ejendommeligt Syn at se den ærværdige Ribebisp med sit store Følge drage gennem Landskabet paa Vej til Gæsteri hos Munkene, eller Landets Konge fulgt af en broget Ridderskare drage samme Vej, eller naar selve Pavens Sendebud, en sjælden Fremtoning allerede i det ydre, begav sig til Løgum for at bilægge en Trætte eller i andet Ærinde søge Forhandling med Abbeden. Vejen mellem Ribe og Løgum var meget befærdet som Forbindelsen mellem det sydlige Jyllands to vigtigste Kulturcentre. Den er dels gaaet fra Ribe ned ad Roager, over Brøns Aa og lige mod Syd til Vinum, hvorfra den fortsattes fremefter til Brede Vadested og derfra ind over Ellum til Løgum eller ogsaa i mere lige Linje direkte fra Vinum ind gennem den tykke Egeskov, over Bakken ned til Almuens Sognekirke ved Aaløbet og videre til Klosteret eller i omvendt Retning. En anden gammel Vej, af hvilken der endnu findes Rester, fortsætter fra Roager til Spandet og derfra i sydlig Retning forbi den nu fredede Faarmandshøj.

Dette Landskab er den Dag i Dag noget for sig, og derfor skulde den følgende ganske fordringsløse Skildring søge at øge Kendskabet til det. Egnen beherskes i den sydlige Del af den store Bakkeø, som øverst oppe krones af den desværre ret ilde medhandlede Kæmpegrav Vongshøj, der ligger godt 62 Meter over Vesterhavet. Paa Strækningen herfra og nedad Skraaningen til Døstrup har man tidligere talt 75 Gravhøje, et Vidnesbyrd om, at vi her befinder os paa en vigtig Boplads og ved en meget benyttet Færdselsaare fra Oldtiden. At holde Udsyn fra Toppen af Vongshøj i klart Vejr, f. Eks. en Foraarsdag, er noget af en Oplevelse.

Dernede paa Sletten hæver sig højt over Smaabyens lave røde Tage Løgumkloster Kirke i sin ny Skikkelse efter Istandsættelsen, der dog i det hele og store har holdt sig nænsomt op ad den oprin-

delige Form, som Munkene for Aarhundreder siden gav den, og hvis Teknik og Snilde enhver moderne Arkitekt bøjer sig for i Ærbødighed. I Forgrunden snor Løbækken sig inde fra Midterlandet gennem Engdraget og danner en lille Indsø foran den gamle Vandmølle, som helt siden Klosters Dage har malet Agrenes Afgrøde til Føde for Mennesker og Dyr. Paa den udstrakte Slette øjner man i Baggrunden de mørke Omrids af Draved Skov, spredt liggende smaa Landsbyer og Gaarde, nogle Granplantninger fra den sidste Menneskealder og et Par Husmandskolonier fra de sidste ti Aar. Ved Bakkens Fod ses langt nede den tidligere omtalte Nørre Løgum eller Sogn Kirke, som efter Sagnet skal være bygget af selve Dronning Margrete.

Naar Vejret er dertil, kan man heroppe fra tælle 20—30 Kirker. Vi ser langt ind i Slogs Herred til Bedsted, Højst, Ravsted, Bylderup og til modsat Side ud over de tidligere Enklaver med Kirkerne i Brede, Ballum, Skast, Randerup og Mjolden i den grønne Marsk. Længst ude i Kimmingen tegner sig Rømø Klitbræmme bag det glitrende Vadehav.

Skulde man give en Fremmed en Demonstrationstime i denne omstridte Landsdels nationale Udvikling, kunde man passende føre ham herop paa Vongshøj, fortælle ham Egnens danske Historie med Kirken og Klosteret som Baggrund, henvise til den skæbnesvangre Deling af Landet, hvorved Slogs Herred og Løgumkloster Amt kom ind under tyskorienterede Grever og Hertuger og derved bl. a. blev udsat for tysk aandelig Paavirkning, mens Enklaverne ovre paa den anden Side af Bakken blev direkte under Kronen og som Følge deraf bevarede deres oprindelige Danskhed uberørt. I det i national Henseende stærkt blandede Nørre Løgum Sogn blev der saaledes i 1920 afgivet 363 danske og 227 tyske Stemmer, mens der i Nabosognet Døstrup afgaves 536 danske og kun 28 tyske Stemmer.

Her i Nørre Løgum Sogn og i Løgumkloster, hvor han var født, levede i sin Barndom »den sidste Slesviger«, Præsten Nicolai C. Nielsen, som døde for et Par Aar siden i Flensborg. I en af sine Smaa-bøger »Fra Schæfergaarden«, der udkom i 1911, har han gengivet nogle Minder fra dette Sted. Hans Slægts Gaard hedder i Virkeligheden »Faaregaard« og ligger hist ovre paa Bakkeskraaning mod Vest. Her sad han i den blaa Hjørnestue bag Salen. Stuen havde to Vinduer af den gamle brede Slags, som man finder dem i fornemme Huse, der er opført i Slutningen af det attende Aarhundrede, fortæller han. Her sad den modtagelige Dreng og

lyttede til en gammel Fasters Fortællinger om Egnens Historie og Sagn, Beretninger, som han aldrig glemte. I nogle beskedne Vers, formet paa et gammeldags stift Dansk, skriver han som ældre Mand om denne Plet:

Stig frem for mig, du gamle Gaard,
Du skønneste paa Jorden.
Jeg har jo i de mange Aar,
Da jeg er gammel vorden,
Set Bygninger langt stoltere
End disse lave Stalde.
Men hvormed end de prangede,
Du overgik dem alle.

O, lad endnu engang mig gaa
Mod Syd til Kæmpegraven,
Ved Myrebo i Skoven staa.
Tilbage saa til Haven.
Og under dens Kastanjetræ
Lad end en Stund mig drømme,
Et Øjeblik der finde Læ
Mod Døgnets stride Strømme.

Det er nu ikke helt rigtigt, naar Forfatteren til disse Linjer kalder sig den sidste Slesviger. Racen er ingenlunde uddød med ham. Denne gamle slesvigske Præst, udgaaet fra en hjemmetysk Familie, uddannet paa et tysk Universitet, men med dyb Forstaaelse for nordslesvigsk dansk Sæd, Skik, Overlevering og Sind, er en Type, som man Gang efter Gang møder i vor Landsdel. Det, der tilfredsstiller disse Menneskers aandelige Trang, er ikke saa meget tyske Kulturudslag, men derimod den oprindelige Bondekultur, som den naturligt i Tidens Løb har udviklet sig her paa Grundlag af Tilhørsforholdet til det danske Monarki, paa dansk Modersmaal og gammel dansk Tænkemaade, men i særegen nordslesvigsk Indstilling. Dette udelukker ikke, at visse tyske Strømninger som navnlig Pietismen og Herrnhutismen ogsaa har givet den Præg og Retning. I den Egn, der her er Tale om, findes der ikke faa Eksempler i den Henseende.

Men tilbage til Landskabet! I det store Værk »De Jyders Land«, som udkommer for Tiden, har Forfatteren Achton Friis givet en Skildring af et Besøg heroppe paa Aasens Top. Jeg skal nøjes med at anføre et Par Linjer af denne Beskrivelse. De lyder saaledes: »Brune Hedesletter, grønne Tavl af Vaarsæd og Vintersæd, rødbrune Pløjemarken og sorte Moser med blinkende Vandspejl veksler i et herligt Kalejdoskop. Men alle Farver mødes i det milevide fjer-

ne, hvor de tones sammen i blaat og violet og danner en næsten usynlig Grænse af Jorden mod Himlens Varmedis — en Himmel, der er vid og dyb og uendelig, som selve Evigheden. Lærkernes Stemmer lyder over mit Hoved gennem Vestenbrisen, der hvisker i Kæmpehøjens Lyng og i det nære, stride og vindhærgede Krat. — Løgumbjerg er et af de herligste Steder, jeg kender — langt skønnere og mægtigere, mere storladent end Østlandets berømte Udsigter. Dette er et Digt af selve Gudfader paa en højhellig Søndagmorgen, da han var for glad til at hvile. Er det ikke en guddommelig Tanke, at Bræen har hældt denne lange Grusbunke, som ikke er stort mere end halvanden Gang Rundetaarns Højde, ud paa denne lave Slette, saa man kan kalde den Bjerg med Rette og se fem og tyve Kvadratmile Land fra dens Top.

Saaledes kan denne Plet virke paa en Fremmed.

Imidlertid følger vi en Markvej mod Nord over Vongshøjtoppen og nøjes med at kaste et Blik ned over de skovklædte, ligefrem malerisk skønne Skrænter mod Øst. Vejen fører gennem Levninjerne af en gammel Egeskov, en sjælden Rest fra Fortiden. Vi kommer nu ind paa en grøn Sti, omgivet af spinkle Ege uden Saft og Kraft, tarvelige, sørgelige Rester af fordums Herligheder. Men disse tynde, ca. 3 Meter høje mossede degenererede Egestammer med deres friske, men sparsomme grønne Løvhvælv er alligevel af en ejendommelig Virkning, nærmest i Lighed med Synet af en Ruin. Stien fortsætter henover en gennemgravet Kæmpehøj. Andre Høje ligger spredt hen over Skovbunden. Det er ellers helt stille herude i Krattet. Menneskenes Børn sætter sjældent deres Fødder paa denne Grund. Dyrene kender næppe deres Træskhed. Et Par Smaafugle sidder kviddrende paa Kvisten, en Haremor lunter trevent tværs over Stien. Nede fra Sletten lyder en Gang nogle Malmslag op over Bakken; de kommer fra Kirkeklokken i Løgum. At gaa ensomt heroppe er ellers at mødes med Oldtid og Middelalderen paa een Gang.

Videre nord paa naar vi ud paa selve Aasens Plateau. Det er dækket af fattige Agre, isprængt med lidt Hede og Kær. Ved Smaagaardene staar nogle forpjuskede Buske og et Par ludende Træer. I tidligere Tid gjaldt Bostederne heroppe for at være de mest afsides liggende og mindst attraaværdige i hele Landsdelen. Naar Folk fra disse Smaabyer engang imellem naaede ned paa Sletten, vovede de næppe at sige, hvor de kom fra. Kun sandede Veje med dybe Spor snoede sig op over Bakken. Nu er de imidlertid blevet grundforbedret, og en Bagerbil hvæser fra Skovbrynet frem mod Landsbyen Kløjeng.

Hvor de sidste Gaarde i denne Landsby hører op, begynder Heden for Alvor, og den danner Indledningen til et af de mærkeligste Landskaber i Sønderjylland. Vi staar ved Indgangen til det saakaldte Lovrup Krat eller Skrup. Der hviler en vis højtidelig Stemning over dette Areal, som har ligget hengemt i en Afkrog af Landet i Aarhundreder og indtil denne Dag været uberørt af al Udvikling.

Indgangen til Heden markeres ved en sort Kæmpehøj. Bagved den ligger den brune Hede. Men det, der gør den til et saa ejendommeligt Sted, er de vældige Flager Egepurrer, som dækker en stor Del af det udstrakte Omraade og forlener det med Farver og Afveksling, saa man næsten forgæves søger efter rammende Ord i Sproget til at betegne dette Stykke oprindeligt Landskab med. Egeløvets friske grønne Lød virker vidunderligt paa den Kæmpebaggrund, som dannes af den mørke Lyng og samles oppe i det stærkt belyste Raabjerg, der tegner sig saa skarpt og enkelt mod den klare Vesthimmel.

Allerskønnest er der maaske at staa heroppe en Martsdag henimod Aften, naar den første Vaarsol efter Vintermørket som en rød Kæmpeskive synker i Havet, og hele den vestlige Himmel flammer huerødt op over Kystlandskabet, og der paa denne Baggrund viser sig Kirker, Gaarde, Træer og hele Landsbyer dernedenfor i skarpe Omrids, mens alt heroppe paa Bakken fortøner sig i Hedens mørke Farver, og Vestenvinden suser gennem Lyngen. Man gribes af den Stemning, som Jeppe Aakjær bl. a. har givet Udtryk for i sine Vers om den jyske Lyng, et Par Vers, som ogsaa passende kan anvendes paa dette Stykke lynggroet Jord:

Her har jeg staaet i tusinde Aar,
Sust for de Slægter, der svinder og kommer,
Nikket Goddag til den brydende Vaar,
Viftet Farvel til den bristende Sommer.

Und mig da Fred paa min Fædregrund,
Lad mig i Sandet dog Rødderne sprede.
Brød kan du hente fra Muldmarkens Bund,
Vidsyn og Fred fra min drømmende Hede.

I de tusinde Aar har Verden rundt omkring været underkastet mangfoldige Omskiftelser. Blot her paa Heden har intet forandret sig ud over det, at Egeskoven, der strakte sig ud over hele Eggen, er bleven til forkrøblet Purrer og Buskværk. Men Menneskene er kun længsomt ved Siderne trængt ind paa Hedens Enemærker. Man kan godt forestille sig den vældige Egeskov, der i Middelalderen bredte

sig her til alle Sider og i Fantasien danne sig et Billede af det Liv, der rørte sig. Vi ser saaledes et sælsomt Tog komme nærmere ad en bred Skovvej fra Nordvest. Det er den hedengangne Ribebisp, hvis afsjælede Legeme bæres til Graven i Løgum. Præster, Kanner og Klerke følger bagefter og synger vemodige latinske Vigilier og Messer, mens Almuen stimler sammen fra Egnens Landsbyer og øger det mærkelige Skuespil. Disse Ribebisper, som har haft saa stor Indflydelse paa Egnens kulturelle Udvikling, var ingen Hjemmeføddinger, men ofte betydelige Mænd. Om Biskop Ture berettes, at han, efter at Valdemar Sejer havde undertvunget Estland, opholdt sig i to Aar der i Landet for at omvende de Indfødte. Han har rimeligvis deltaget i Volmerslaget ved Reval, ligesom han ifølge samme Beretning var med i Slaget ved Bornhøved, hvor han sammen med Kongen blev taget til Fange. Han skal senere være blevet løskøbt mod et Vederlag paa 700 Mark Sølv. Hans Efterfølger Biskop Gunner var Medforfatter af Jydske Lov. — Vi hører Klang af Horn og Hundeglam og ser Falke stige til Vejrs. Det er Lensmændene nede fra Møgeltønderhus og Trøjborg med deres Væbnere og Svende, som jager de graadige Ulve og Skovens vingede Vildt. — Vi ser en enlig Munk i grov Kutte med Reb om Livet, Rosenkrans om Halsen og Hætten slaaet ned i Nakken nyde Naturens Ynde paa Vejen hjem fra Kapitlet i Ribe. — Saa-dan kan det have været, og det kan ogsaa have været anderledes.

Fra Romantikken Verden vender vi tilbage til Nutidens Virkelighed og opdager et rigt Dyre- og Fugleliv. Oppe ved Raabjerg har baade Ræve og Grævlinge fundet et Skjul. Raadyrene sætter ved Synet af Menneskene i lange Spring ind mod Plantagerne længere mod Nordvest. I Lyngen fjæler sig Masser af Harer og andet Smaakrav. Krager, Skader og Solsorte ses overalt. Hvem kender Navnene paa alle de Smaafugle, som hopper omkring og bygger Rede i Krattets slyngede Vildnis! Ved Smaasøerne holder Ænder, Maager, Hjejler, Viber og Bekkasiner til. Selv Urhanen og Fasanen viser sig i Lovrup Krat.

I Bunden myldrer det med Skovmærker og Liljekonvaller. Men her gror ogsaa Planter som Bakkestar, langakset Traadspore, Lyngvikke, pyramideformet Læbeløs, dunet Vejbred og mange, mange andre, som er botaniske Sjældenheder i Danmark. Derfor kan man ved Sommertide se lærde Mænd gaa omkring her for at lede efter mærkelige Eksemplarer til deres Herbarium. Videnskabens Repræsentanter vilde med Græmsel se dette Eldorado forsvinde. Det er i det hele taget en Naturpark af Rang.

Den fortsættes paa en Maade længere mod Nord i Gasse, Gaansager og Hønning Hede, det smukke Spandet Krat med den forhen nævnte prægtige Faarmandshøj. Dette Krat bærer ogsaa Præg af anselig Fortidsfærdsel med mange Hjulspor. Dr. Mæckeprang gjorde for et Par Aar siden i en Omtale af Egnen med det Formaal at opnaa Fredning af Faarmandshøjen opmærksom paa, at disse Vejspor har tjent Trafikken mellem Landets mægtigste Handelsbyer i den ældre Middelalder, Ribe og Slesvig. Ad den maa Kristendommens Missionærer, Ansgars Hjælpere og Efterfølgere være færdedes mellem Ribe og Hedeby og endelig ogsaa Liget af den paa Urnehoved myrdede Erik Emune 1137 ført til Ribe ad samme Vej. Frem for alt bør dog nævnes Stensbæk Hede nede ved Gelsaa med de høje Indlandsklitter og dybe Kedler, der ligeledes er et Landskab af ejendommelig Skønhed. En kyndig Mand har engang om denne Formation sagt, at det ser ud, som om en Troldunge havde moret sig med at lave Sandkager.

Faarmandshøjen er, som anført, nu for kort Tid siden bleven fredet. Men det er Lovrup Krat ikke. Alt tyder desværre paa, at det ikke vil lykkes at opnaa Fredningsdom over dette oprindelige Landskab. Efter Genforeningen købte Staten af Bønderne i Lovrup hele Arealet i et Omfang af ca. 114 Hektar for ca. 15.000 Kr., og det er nu Meningen, at det i hvert Fald delvis skal tilplantes, muligvis sammen med det tilgrænsende Krat mod Syd, der ikke giver Lovrup Skrup meget efter i Skønhed. Medlem af Naturfredningsforeningens videnskabelige Udvalg, Dr. phil. Hilmar Ødum har for-gæves rejst Sagen; men Statsskovdirektøren forbeholder sig paa Statsskovvæsenets Vegne en vis økonomisk Udnyttelse af Arealet, og man kan derfor vente, at nævnte Embedsmand sætter arbejdsvillige Hænder i Gang for at rydde Krattet med al dets Herlighed for at grave Huller til Naaletræsplanter. I en Notits i Nr. 110 af »Flensborg Avis« 1933 hedder det: »Det Areal af Lovrup Skryb, som Staten erhvervede for et Par Aar siden, er nu delvis kommet under Kultur, idet 10 ha af det mod Vest beliggende Omraade er blevne traktorpløjede med en patenteret Plov fra Bovlund og grundvoldpløjede med Hestekraft. Det er derefter blevet beplantet med 70.000 Planter af Rødgran og Fyr. 10 Mand og 10 Børn har virket som Arbejdskraft. Det øvrige Areal er fremdeles uopdyrket.«

Enhver, der har Sans for Stedets Skønhed og Rigdom vil hævde, at det er Synd og Skam, og man vil vemodigt sukke med forannævnte Digter:

Spar denne Rest af hærdet Urtidsjord,
Den Solfaldsbro, den Blæstens brune Bane,
Hvor Oldtids Sti sig dulgt i Lyngen snor,
Og Luftens Syn slaar ud sin lyse Fane.
Lad ikke haant om Hedens golde Gave,
Det Land er fattigt, som er idel Have.

Ja, kære brune Hede,
Som revses haardt af Mand og Blæst,
Jeg kommer for at frede
En fattig Minderest.
Du gør mit Land saa sært og rigt,
Du aander paa dets Kunst og Digt,
At værne om din Skønhed
Maa være Danskens Pligt.

Danmark mister ikke meget ved at lade denne Hedestrækning henligge uberørt, som det har været Tilfældet gennem et Aartusind og mere. Vi har vel Raad til at give Afkald paa det Par Læs Fyrrebrænde, som om fem og tyve Aar kan udvindes af en Plantage. Men Egnen vil blive uendelig fattigere, hvis dette ernestaaende Landskab forsvinder. Alene den historiske Baggrund maatte være Aarsag til at tage nænsomt paa Sagen.

Vi befinder os her i Udkanten af Døstrup Sogn og gaar ad en smal sandet, hvid Vej mellem Skrup og Lyng mod Sydvest og nærmer os Sognets enkelte Landsbyer: Lovrup, Drengsted og Vinum med den smukke Døstrup Kirke i Baggrunden. Bønderne i denne Egn har engang i Fortiden løst en historisk Opgave af større Rækkevidde, som nok er værd at omtale.

Efter Reformationen kom Løgum Kloster og dets Ejendomme paa verdslige Hænder. I Aaret 1544 lagdes Godset ind under Hertug Hans den Ældre. I 1548, da den sidste Abbed døde, blev Klostret endelig nedlagt, og i 1580 gik det over i Gottorpernes Eje. Den gamle Klosterbygning omdannedes til Amtshus. Man kan maaske sige, at dette Skifte ogsaa betød en Forandring med Hensyn til den kulturelle Udvikling, for saa vidt som den Paavirkning, som udgik fra Stedet, i Fremtiden blev tyskpræget i Stedet for som hidtil at være af dansk Aand. Den gamle Forbindelse mellem Ribe og Løgum var brudt. Strømninger syd fra begyndte at gøre sig gældende — om end ubevidst med Hensyn til Formaalet. I Tørninglen havde Reformationen ogsaa mange Rivninger mellem Ribe Bispestol og Hertugerne i Haderslev til Følge. Samtidig var Trøjborg kommen paa Rantzauernes Hænder. Den berømte Feltherre Daniel Rantzau

blev for sine Fortjenester under Syvaarskrigen forlenet med Trøjborg Gods, og efter hans bratte Død overtog hans Broder Peder Rantzau Ejendommen ved Mageskifte. Denne Peder Rantzau har paa flere Maader sat Spor i Vesteregns Udvikling. Han nedrev den gamle Borg og opførte et Slot paa Stedet. Desuden søgte han at lægge saa meget Jord som muligt ind under Godset.

I Eftermælet lever han som en gridsk Jorddrot og Bondeplager. Blandt andet fik han Kronens Herlighedsret over fjorten Bøndergaard, næsten alle sammen i Døstrup Sogn. Paa lignende Vis optraadte han formentlig andre Steder. Senere forstod han under Løfter om blide Vilkaar at formaa Bønderne til helt at overlade ham Ejendomsretten. De paastod imidlertid selv, at det skete mere af Frygt end af Villighed. De fortrød i hvert Fald efter at have gjort daarligere Erfaringer Handelen og søgte derfor under hans Efterfølger og Brodersøn Godske Rantzau at frigøre sig for den uvante Pligt til Tjeneste, Hoveri og andet tvunget Arbejde for den haardhændede Herremand. Der følger nu i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede en Række Processer, ført af Bønderne i Vinum, Lovrup, Vollum og Harnis, mod Herremanden paa Trøjborg. Bønderne førte med skiftende Held gennem henvend en Snes Aar med stor Kraft og Ihærdighed deres Sag, indtil det omsider lykkedes dem at modtage al den »Ager og Eng, Forte og Fælle, Hede og Mose«, som tidligere havde været deres Bøndergrund. Med Rette skriver nuværende Præst i Skrydstrup M. H. Nielsen i »Sønderjydske Aarbøger«, Aargang 1895, i en Afhandling om denne Sag: »Bøndernes Genstridighed og Trods imod Undertrykkelse forblev ikke uden Betydning. Naar det ikke lykkedes Rantzauerne at overføre de fra de holstenske Godser kendte og for Bondestanden saa sørgelige Tilstande til Vestslesvig, saa skyldes det Bondens haardnakkede Modstand«.

Til venstre for Vejen ind mod Døstrup ligger Drenghed. Her boede i de samme Aar Bonden Peder Pedersen og hans Hustru Kirsten Andersdatter, hvis Slægt kan følges endnu langt længere tilbage i Tiden. Ægteparrets Søn Broder kom i Ribe Skole og indskrives Aar 1642 ved Københavns Universitet som Broderus Petri Holstus. 1649 kaldedes han til Præst i Randerup, hvor han virkede til sin Død 1685. Fra ham nedstammer den kendte Præsteslægt, der fik saa stor Betydning for Egnen og langt ud over denne, idet han er Bedstefader til det »rare Kløverblad«, Brødrene Broder, Nikolaj og Hans Adolf Brorson.

En af Slægten har været Præst i Døstrup, og hans Navn er ligesom to andre Præsteslægter, der har virket her: Wedel og Koch,

knyttet til det rige kirkelige Liv, som havde sit Udspring i Døstrup, baade i Pietismens og Rationalismens Dage.

I Præstegaarden gemmes en meget udførlig Kirkekrønike, skrevet af den sidste tyske Præst, Jørgensen, en Kilde til megen Oplysning om Egnens Historie i Fortiden. Lignende haandskrevne Sognekrøniker findes i Visby, forfattet af Pastor Seeger, og i Em-

Døstrup gamle Præstegaard.

merlev, forfattet af den gamle Degn Hansen, og er kun delvis benyttet. De burde bearbejdes af en kyndig Mand, for at der sammen med andre Overleveringer kunde gives en sammenhængende og fyldig Skildring af Tildragelserne og kulturelle Forhold i Vestslesvig i de svundne Aarhundreder.

Ved Vejen, der fører gennem Døstrup By, ligger paa Nordsiden en Række smukke og velholdte Gaarde af den kendte Type herude fra. Man kan finde Mage til dem i Sønder Sejerslev, Emmerlev, Hjørpsted, Ballum og andre Landsbyer i Kystsognene. Det er Rammerne om en gammel Bondekultur, som er i Færd med at forsvinde. Den ny Tids Samfundsforhold virker ødelæggende og opløsende paa det gamle Landsbysamfund, som maaske ingen andre Steder i vor Landsdel har højnet Bondestandens aandelige og timelige Levesæt som her i denne Egn. Opløsningen mærkes ikke blot i det ydre ved, at det overleverede Landsbybillede forstyrres ved Zinklader og Ce-

mentstenstag, men ogsaa inden Døre ved, at værdifuldt gammelt Bohave som Kister og Skabe fra Billedskærertiden, Arvesølv, Kobbertøj og Vægfliser fra den Gang, da man handlede paa Holland, efterhaanden er bleven solgt til omrejsende Opkøbere. Langsomt og næsten umærkeligt gør en ny Tidsaand sig gældende. Thi nu har Aaret andet Raad og Slægten andet Maal, maaske ikke ringere end Fortidens i Pagt med en god Udvikling. Men det er alligevel vemodigt at se Opløsningen fuldbyrdes.

Den gamle Vej nord paa gik over et sid og ensomt Engdrag fra Vinum til Gasse. Ved den sydlige Udkant af denne By laa for Hundrede Aar siden et lille Aftægtshus, som i 1847 beboedes af en Olding paa 81 Aar, hans 48 aarige Kone og en 12 aarig Datter. De tre Personer blev Natten til den 12. Marts nævnte Aar myrdet af to Tugthusfanger, en Nordmand og en Jyde, som var gaaet den lange Vej fra Glückstadt, hvor de havde siddet fangen, gennem Holsten og Slésvig for at røve Ægteparrets Penge. Om dette »gyselige, det forfærdelige, det tredobbelte Mord« skrev Stedets Skolelærer Nis Thornum »nogle Guds Ord til opbyggelig Overvejelse for Ældre og Yngre«. Ved dette Skrift naaede Beretningen om Forbrydelsen ud over hele Landet. Nis Thornum var en mærkelig Mand. I Vester Gasse staar endnu hans gamle Skole, og hans Navn er ikke gaaet af Glemme. Han har udgivet 20-30 forskellige Skrifter, Salmesamlinger og Skolebøger, som han sammen med sin Husbestyrerinde selv solgte ved at gaa fra Dør til Dør. Naar det i en lille Bog af Forfatteren Niels Jeppesen om denne ejendommelige Skikkelse hedder, at hans Stil er ikke ulig Blichers »Landbydegns«, er der noget om det. Men naar hans Skæbne sammenlignes med »Præsten i Vejlbj«, er det dog urigtigt. Skulde han til Haderslev, fortæller Niels Jeppesen, travede han de mange Mil tværs over Sønderjylland og tilbage igen paa sine bære Ben — paa een Dag og besøgte undervejs Slægt og Venner. I et Eftermæle skildres han som en Særling og Eneboer med et bekymret Sind. Han havde gjort sig Haab om at blive Rigsdagsmand, men blev vraget. En Efteraarsmorgen 1856 fandtes han hængt i sin Seng. En Gisning om, at han skulde været blevet myrdet, har ikke kunnet bevises. Men i en Skildring af den vestslesvigske Skoles Historie indtager en Mand af Thornums ejendommelige Støbning en vigtig Plads.

Faa Minutters Gang mod Nordvest for Skolen hæver sig Gasse Høje 52 Meter over Havspejlet. Bakkens Karakter bestemmes af de meget anselige Høje, som vistnok i Broncealderen er blevet opdyngtet paa den. Med deres paa den ene Side udgravede, sammensunkne

Skraaninger frembyder de i det smaa omtrent samme Former som de sammenstyrtede Vulkankratre ovenpaa Auvergnes Granitplateau, skriver H. V. Clausen. Det kan tilføjes, at Højene til Dels blev udgravet i Begyndelsen af Tredserne i forrige Aarhundrede, Stenene hugget til Skærver og anvendt til Udbygning af den ny, lige Landevej

Sprængt Fæstningsanlæg i Gasse Skrup.

fra Ribe til Tønder. Da i 1916 den tyske Fæstningslinje fra Østersø til Vesterhav blev til, ødelagdes et Par Høje yderligere ved, at man indbyggede Artilleristillinger i dem. Staar man heroppe og lader Blikket glide ud over Skærbæk By, ser man hen over en eneste grøn Flade, der er aldeles ubrudt af Bygninger og Træer, idet alle Huse og Plantninger har trukket sig tilbage til Gestranden. Det er Marsken, og det er et Syn af stor Virkning.

Vender man derimod Blikket mod Nord, ad Skraaningen ned mod Lavningen, møder man atter en oprindelig gammel Hedeegn, hvor Brøns Aa bugter sig frem gennem Lyng og Eng.

Du skønne Aa, vor Landsbys bedste Pryd
Med dine herligt blomstersmykte Enge,
De skønneste, jeg veed i Danmarks Vænge,
Et topfyldt Maal du skænkede os af Fryd.

Saaledes skrev den gamle Skolebestyrer N. L. Højbjerg i Helsingør som gammel Mand, da han samlede sine »Minder fra de unge

Dage«, og i Tankerne genoplevede Barndomsaaarene i Brøns. Indtil for en Menneskealder siden bestod dette Areal øst for Jernvejen mellem Skærbæk og Brøns af ufrugtbare, uvejsomme Indlandsklitter, indrammet af nogle Sandmarker mod Vest, af Moser og Lynghede mod Øst og tre-fire lave Kæmpehøje mod Nord. Kun sjældent saas Mennesker færdes ad dette Strøg. Ad en ældgammel Vej, som snoede sig mellem Sandbankerne, kørte en Gang om Ugen en tungtlæstet Møllevogn til Skærbæk, mens Hjulene knirkede i de dybe Spor. Nogle Smaadrønge hentede i Sommerferien Revlinger og Blaabær fra Dalene mellem Klitterne. Det var alt. Hvad skulde man ellers ude i denne Ørken!

Men nu er Landskabsbilledet et andet. I en Udstrækning af henved en halv Mil og i en betydelig Bredde dækkes det hvide Flyvesand af en frodig Plantage. Vestenvinden har mistet sin Magt over det løse Sand, og kraftige Naaletræer skyder tappert til Vejrs alle Vegne. Egnen har skiftet Karakter; men den er bleven smukkere og rigere. Der er kommet en ny Farve ind i det store Landskabstæppe, som ligger udbredt for Foden af Gasse Høje. Her har Plantningen været paa sin Plads.

Den brede og lige ny Vej, som skærer tværs gennem Skoven, er endnu ret ukendt. Det er jo noget nyt paa Vesteregnet. Der lever Raadyr inde i Tykningen. En Hjejle fløjter ad sin Mage højt oppe over Trætoppene. Firbenet rasler fra Lyngtue til Lyngtue ved Vejkanten. Paa Skrænterne gror den azurblaa Enzian, som af en eller anden Grund hades af Almuen, og her staar ogsaa Fluefangeren Soldug, hvis haarede Blade kan lukke sig sammen om smaa Insekter.

Denne Plantning skyldes en Foregangsmand paa Egnen, Lydik Jacobsen, Brøns Mølle, som døde for nogle Aar siden gammel og mæt af Dage i en Alder af 90 Aar.

Samtidig med at den ufrugtbare Hede blev tilplantet, øgedes saaledes Egnens Skønhed, idet den blev rigere paa Farve og Afveksling. Aaen og Heden, Skoven, Marken og de gamle Kæmpehøje øverst oppe, et Omraade, som længst ude mod Vest begrænses af Havet og mod Øst af Lindet Skov, danner tilsammen et Landskab af sjælden Helhedsvirkning. Her er samlet alt det, der i et stort Udsyn kan fryde Øjet og ved et Besøg i godt og klart Vejr gøre et varigt, næsten uforglemmeligt Indtryk.

Naar man vil tale med om Egnen mellem Løgum og Ribe, maa man have staaet paa Vongshøj og Gassehøj og vandret ad de gamle Veje, der danner Forbindelsen mellem de to Steder.

Man kan heller ikke tænke sig nogen mere egnet Plads til at fortælle Vestslesvigs Historie end heroppe paa den store Gasse Høj en Sommerdag, da man ligesom paa Vongshøj kan tælle over tyve Landsbykirker og overse hele den omgivende Slette i flere Miles Omkreds.

Længst ude i Synskredsen mod Nord øjner man tydeligt Ribe Domkirke. Egnens Børn har kendt dens Omrids, længe før de fik Lejlighed til at gæste Byen. Den behersker ogsaa en stor Del af Kysten og Vadehavet, og saaledes har det været omtrent al den Tid, da der gives Beretninger om dette Landskab. Ribe har ved sin Domkirke, ved sin Borg, ved sin Skole og ved sin Handel haft den allerstørste Indflydelse paa Egnen ned mod Løgum og Tønder baade i aandelig og økonomisk Henseende gennem Tiderne. Det maa være en Opgave for en vordende Historiker at udrede dette nærmere. Her skal kun til Slut dvæles ved nogle Enkeltheder, idet vi tænker os staaende deroppe paa Gasse Høje og skuer ud over Egnen.

Marsken derude mod Vest er, som nævnt, næsten ubeboet. Menneskene har kun en eneste Gang vovet sig derud i større Mængde, idet de anlagde Landsbyen Misthusum paa Værfterne ude ved Havet. Men »1634 da skede den store Flod og borttog alt det Hus«, beretter en Indskrift i Markmandens Hytte derude om det store Drama, da der alene her druknede 44 Personer i Misthusum, og henved 600 fandt Døden i Bølgerne langs Kysten fra Ballum til Ribe.

Misthusum.

Derfor lagdes Landsbyerne langs med Gestranden, hvor Havet vanskeligt kunde naa hen. Der har i Middelalderen navnlig ogsaa været en Del større Gaarde her paa dette Strøg, som vi kender dem længere syd paa med Navne som Møgeltønder og Lille Tønde, Solvig, Trøjborg og Kogsbøl.

Her lige foran os, en halv Miles Vej mod Vest, i Brøns Sogn laa Astrupgaard. Den er for saa vidt meget interessant, som den Slægt, der har ejet den og ejer den endnu den Dag i Dag, kan føres tilbage

til Aaret 1470. Da nævnes Troels Winter som boende paa Gaarden, og hans Forfædre har siddet der før ham. Denne Storbondeslæggt, hos hvem man synes at finde samme fremtrædende Egenskaber som hos Egnens Befolkning i det hele taget, navnlig en stærk Selvfølelse, er skildret i en stor og smukt udarbejdet Bog, som udkom 1905 og blev udgivet af F. C. Sommer. Ættens Yngste kan, som nævnt, nu i uafbrudt Rækkefølge se tilbage paa henvend fjorten Slægtled, et Tilfælde, der vistnok er ret enestaaende i vor Historie. I Aaret 1578 skrev en af Slægtens Forfædre, Niels Pedersen i Astrup, til Hertug Hans den Ældre i Haderslev disse Ord: »Mine salige Forfædre og jeg i haver haft Gaarden og Godset i Astrup, som jeg ibor, i uforstyrret Brug og Eje, Mand efter Mand, i mere end to Hundrede Aar uden nogens Modkrav eller Indsigelse.«

Mest udbredt er Slægten Astrup for øvrigt i Norge, hvor den har fostret en stor Række ansete Præster, Provster, Lærere, Læger, Lensmænd, Advokater og andre Embedsmænd foruden adskillige fremtrædende Personer fra det frie Erhverv.

Den Mand, der er Stamfader til den norske Gren af Slægten, hedder Niels Nielsen Astrup. Han tilhører 6. Slægtled og er født paa Astrupgaard 1642. Han gik i Ribe Skole og derfra til Københavns Universitet. 1674 fejrede han Trokøvelse med Hr. Søren Datter i Roager, og Aaret efter blev han Svigerfaderens Efterfølger. Han døde 1691 som Provst over Hvidding Herred. Den gamle Præstegaard, som han beboede, skal være opført under Trediveaarskrigen. Den blev først nedbrudt for et Par Aar siden. Den bestod af 15 Fag Stuehus, 4 Fag Aftægtshus, 7 Fag Bryggerhus og Udhus samt 56 Fag Lade og Porthus.

Til denne hyggelige gamle Præstegaard knytter sig mange Minde. En lang Række ejendommelige Præsteskikkelser er her gaaet ud og ind. Engang i Halvfjerdserne i forrige Aarhundrede kørte et ungt Præstepar ad Vejen fra Skærbæk til Roager. Det var den tyske Pastor Bischoff og hans fint dannede Hustru Charitas. Denne unge tyske Kvindes Sind var opfyldt af Ængstelse ved Tanken om den forestaaende Tilværelse blandt de ukendte danske Mennesker, som var hende helt fremmede. Om sine Oplevelser i Roager gamle Præstegaard har hun som gammel Dame fortalt i sin Bog »Aus meinem Leben«, en meget tiltalende Beretning om, hvorledes hun, den Fremmede, hurtigt opdager Befolkningens oprindelige danske Kultur og forstaar at værdsætte den. Opholdet i den nordslesvigske Præstegaard gav hendes Liv Indhold. Hun glemte det aldrig og bevarede Forbindelse med Egnens danske Beboere til det sidste. Ved Afstem-

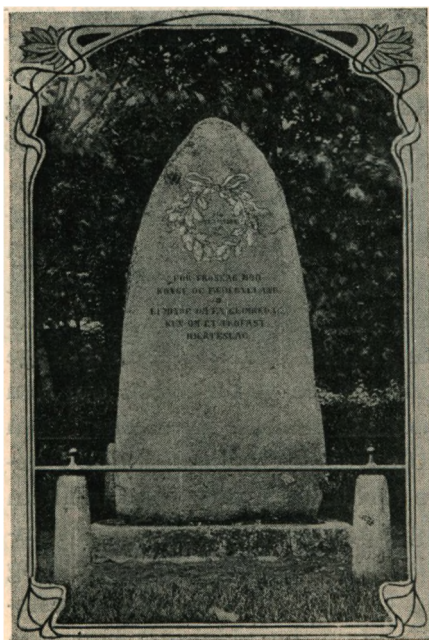
ningen den 10. Februar 1920 mødte en af hendes Døtre heroppe og stemte dansk.

Ved Landsbygaden i Rejsby ligger en gammel Gaard, som ogsaa har sin Historie. Aar 1787 ejedes den af Knud Lauridsen og hans Hustru Kjesten. Ved en meget udførlig Arvekontrakt, som er bevaret, overlader de nævnte Aar deres 3 Ottingers Gaard til den tyveaarige Søn Anders og gaar paa Aftægt. Af de enkelte Bestemmelser i Kontrakten kan nævnes, at den ældste Søn, som saaledes bliver Arving til Gaarden, forpligtes til at betale hver af sine 4 Brødre 220 Rigsdaler og to Klædninger m. m. og de 3 Søstre hver 110 Rigsdaler samt en sort Kaabe, et sort Forklæde, et Kattuns Skjørt og en Trøje m. m. Desuden skulde han bekoste deres Trolovelse.

Af Brødrene flyttede den ældste, Kresten, senere til Ribe, hvor han giftede sig med en velstaaende Pige, Maren, fra sin Fødeby. Kresten og Maren i Ribe er det kendte Ægtepar, fra hvem den udbredte Familie Knudsen nedstammer. Storbonden Knud Lausten Knudsen i Forballum og Præsten Jens Lassen Knudsen var deres Sønner og Forfatteren Jakob Knudsen altsaa deres Sønnesøn.

At det ofte var stærke Slægter, der opfostredes i de vestslesvigske Gaarde, vidner ogsaa Stenen ved Brøns om, naar den melder:

»Ej Minde om en Glimredag,
Kun om et trofast Hjerteslag.«

Stenen ved Brøns.

I Nabsognet Hvidding ligger Høgsbrogaard, som engang var i den adelige Familie Rosenkrantz's Eje. I Begyndelsen af det 17. Aarhundrede hed Ejeren Christopher Rosenkrantz. I Aaret 1610 blev han henrettet i København for at have forfalsket et Gældsbev. Dette Emne, som ofte bliver fejlagtigt behandlet i vore ældre Skolebøger, er af Maleren Marstrand benyttet til det kendte Billede i Roskilde Domkirke.

Endnu bør blot nævnes Gaarden Vesterbæk i Roager Sogn, som for Aarhundreder siden ejedes af de gamle danske Slægter Emmiksen, Skram, Ulv og Juul.

Langt mere interessant end disse gamle Slægtsgaarde, som nu kun delvis er bevaenet, er Kirkerne her syd for Ribe. Det skyldes naturligtvis, at deres Oprindelse staar i Forbindelse med den gamle By, og at det kirkelige Liv stadig udviklede sig i Tilknytning til den.

Adam af Bremen skriver i 1080, at Ribe er omflydt af Vand, der gaar ud fra Oceanet, og ad hvilket man sejlede til Frisland, England og Tyskland. Han nævner endog en Rute fra Ribe til det hellige Land. Denne Vej for hele Danmark og maaske en større Del af Norden over Ribe til Søen til det vestlige og sydlige Europa og lige til Østerland holdt sig i Aarhundreder, skriver Kinch i sit Værk om denne By. Ribe har afløst Hedeby paa Grund af sin heldigere Beliggenhed. Den nævnte Handelsforbindelse har givet Byen Magt og Velstand. Det er derfor ikke saa mærkeligt, at man i Begyndelsen af det 12. Aarhundrede, ca. 100 Aar før Løgum Kloster, begynder at opføre Domkirken af Sten. En herlig Bygning forstod man at frembringe, opført i den byzantinske-normanniske Stil efter rhinlandske Kirkers Mønstre. Ogsaa Materialet kom for største Delen dernede fra ad Søvejen. Kirken byggedes nemlig væsentlig af Tufsten, som brydes i Nærheden af Andernach.

Det bør i denne Forbindelse nævnes, at Kirkerne i Hvidding, Rejsby, Brøns, Vodder, Roager og Højrup ligeledes er bygget af Tufsten, som er fragtet hertil ad samme Vej, og at disse Kirker sikkert i deres Opførelse har været paavirket af den store Kirke i den nære Købstad.

Endelig kun nogle Ord om et Par af disse Kirker og de Mænd, der har virket her:

Fra Gasse Høj ser man længst ude mod nordøst Højrup Kirke. Som Præst i dette Sogn ansattes i 1855 Valdemar Adolph Thisted, en kunstinteresseret, kundskabsrig og vidtberejst Mand. Han hører sammen med Johannes Fiibiger, Hans Peter Kofoed-Hansen, Ulrik Sechmann Boesen og mange andre til det Kuld af betydelige danske Præster, som vandt et kendt Navn i kirkelige Kredse i Nordslesvig i Midten af det forrige Aarhundrede. Her i Højrup skrev Valdemar Thisted sin Bog »Præstekald«, et meget personligt præget Værk, hvori han omtaler sit Livs Kamp og Strid og sit Forhold som Præst. Han var en ivrig Forkæmper for Kirkens Adskillelse fra Staten. Mest kendt af hans mange Skrifte er »Breve fra Helvede«, som han udsendte senere, og som alene i Tyskland udkom i tyve Oplag. Denne Præst, der kom som en fremmed hertil, tager ogsaa sin Menighed paa Kornet. Han skriver blandt andet: »Der gives intet friere, mere uafhængigt Menneske end den slesvigske Bonde paa fædrene Jord«.

Et Sted i Bogen skildrer han sig selv efter endt Dagværk paa Besøg i Kirken, naar Solen kaster sine sidste forklarende Straaler ind over Koret, eller naar Tusmørket alt breder sig under de høje Hvælvinger. »Da sætter jeg mig paa Knæfaldet«, skriver han, »og lader min Sjæl ligesom nedsænke sig i den herskende Stilheds helige Dyb. Jeg gør ingen Anstrengelse, men lader mig kun paavirke. Dagens Erfaringer glider forbi mit indre Blik og samler sig til anskuelige Billeder. Mit Hjertes Haab og Frygt, Savn, Længsler og bævende Idrætter dukker frem mellem hverandre, underholder sig indbyrdes under stille Sukke og stræber at komme i Samklang med hverandre«. —

Man fristes ogsaa til at frelse fra Glemsel en anden Mand, der er udgaaet fra en gammel Præsteslægt. Det er Hans Jacobsen Skjerbæk, født 1553 som Søn af Præsten Jakob Lauridsen i Skærbæk. Han studerede Humaniora og Medicin og ledsagede derefter den fra Danmarks Historie kendte Kristian Barnekow paa Rejser rundt omkring i Verden. Hans endnu bevarede Stambog beretter om mangfoldige Rejser i Sydeuropa paa Kryds og tværs. Han kom imidlertid ogsaa til Jerusalem, Indien, Kina og Afrika. Dette er ikke saa mærkeligt, naar man veed, at Kristian Barnekow var undervejs i hele sytten Aar. Denne var en lærd Mand og skal have været udset til Rektor ved Universitetet i Padua. Som bekendt faldt han i Halland under Kalmarkrigen. Til hans Død er knyttet de kendte Ord fra et Sagn: »Jeg giver Kongen min Hest, Fjenden mit Liv og Gud min Sjæl«. Men hans trofaste Ledsager, Præstesønnen Hans Jakobsen Skjerbæk, der fik Tilnavnet »den nyere Tids Ulysses«, døde som en anset Læge i Lybæk 1 Aaret 1633.

Brøns og Hvidding Kirker er Sevaerdigheder hver for sig. Brøns Kirke er en af de største og smukkeste i vor Landsdel. Den Besøgende vil særlig lægge Mærke til det store Vægmaleri paa Skibets nordre Væg, som vistnok med Rette er udlagt som en Fremstilling af Brydningerne mellem det gamle og det ny i Reformationstiden.

En lignende Forklaring har man villet give Oprindelsen til den sjældne Altertavle i Hvidding Kirke, som forestiller den korsfæstede Frelser, omgivet af Himlens Hærskare, Profeter og Apostler inde i en Rosenkrans, skaaret i Træ, men for en Del Aar siden malet med Guld og stærke Farver.

Det er opdaget, at denne Altertavle i den afsides liggende sønderjydske Landsby i den Grad ligner Altertavlen i Domkirken i Bamberg og en anden Altertavle i Schwabach ved Nürnberg, at der

maa være en vis Forbindelse mellem de tre Tavlers Oprindelse. Man har vel Lov til med Direktøren for Museet i Flensborg, Dr. Fuglsang, der har syslet indgaaende med Sagen, at tro, at Mønstrer for de tre Altertavler har været en fælles billedlig Fremstilling. Men hvorledes den slesvigske Billedskærer har opdaget dette Mønster, forbliver naturligvis altid en Gaade.

Naar Dr. Fuglsang endelig tolker Tavlen som et Nødskrig fra den truede Katolicisme overfor den haardhændede og tvungne Indførelse af Reformationen, faar dette staa hen. Maaske maa Kirkens Beliggenhed i Nærheden af Ribe ogsaa tages med i Betragtning ved Fortolkningen.

Nedenfor Hvidding Kirke i Vadehavet ud mod Manø ligger Hvidding Nakke, Ribes Red og Udskibningssted, efter at Indsejlingen var sandet til, da Aaløbet blev grundet, Skiibbroen øde, og de Ribe Købmænd i stigende Grad mistede Mod, Kapital og Energi til i stor Stil at have deres Gods paa Havet og tage Kampen op med Vesterhavshavens driftige Skippere. I Aarhundreder havde Ribe været Danmarks Port imod Vest. Dette var nu ophørt, og naar Kristian den Femte som Kronprins og Prins Jørgen syv Aar senere tog over Ribe for ved Yderbjerrum at gaa om Bord og tiltræde deres Udenlandsrejse, var det sidste Gang, at Byens traditionelle Betydning som Udfartssted mod den store Verden officielt anerkendtes, hedder det i det nye Værk af Hugo Mathiesen o. a. om Ribe By. Konger og Stormænd søgte ikke mere ad den Rute ud eller ind i deres Rige. Det kunde dog hælde, at man i den gamle Bys Smøger og Slipper saa fremmedklædte Mænd gaa omkring.

»De ses i Flokketal, de butte
Hollands Maeter
Paa Ribergade gaa, som med
Hinanden praeter,«

skrev en af Byens Poeter i det 18. Aarhundrede. Der foregik en livlig Samhandel mellem hele Vestslesvig og Holland. Hvert Aar hentede hollandske Skippere Tusinder af Stude, og Skibene fyldtes med hollandske Varer i Fragt for hjemadgaaende. En ny Tidsalder var begyndt. For det gamle Ribe blev det en Nedgangsperiode.

Løgum Klosters stolte Saga var ude med Reformationen. Med Tabet af Skibsfarten og den vildtudstrakte Landhandel begyndte Ribe godt et Aarhundrede senere at sygne hen. Men trods Fattigdom og Forfald stod der stadig Glans over Ribe Bys Navn, som Poesi og Lærdom bragte til at straale.

Uanfægtet af Smaastadskaarene blomstrede Aandslivet frodigt. hedder det med Rette i den forhen omtalte Bog. Den Kultur, som saaledes vedvarende udstrømmede fra den gamle By, blev ved den Paavirkning, som den udøvede paa Sognene mod Syd helt ned til Tønder, af stor Vigtighed for Danskhedens Bevarelse.

Nu slumrer begge Steder, saavel Løgum som Ribe, i en Drøm om svunden Storhed. Men baade Munkenes Korskirke med det høje spidse Spir og Domkirken med det knejsende tunge Taarn er som nævnt i Indledningen for den nulevende Slægt ærværdige Mindesmærker over en dansk Fortid, som ikke bør glemmes.

At gøre opmærksom paa dette har været Meningen med denne fordringsløse og meget spredte Lægmandsskildring.

LOVRUP SKRØB

Jeg elsker den øde Hede,
hvor ingen Mennesker bor,
godt er det stundom at vandre
alene med Himmel og Jord.

Jeg elsker den magre Hede,
hvor Penge ikke har Magt,
langt fra de Love, der holder
om Menneskers Ejendom Vagt.

Jeg elsker den tavse Hede,
hvor Lyngen gror, som den vil,
stiger en syngende Lærke,
saa lytter al Verden dertil.

Vor Oldtids ærværdige Hede,
hvor Minderne mødes hver Nat,
Saga har bygget sin Rede
i Læ af dit knudrede Krat.

A. Otterstrøm.

RIBE STAMPEMØLLE

G. HUSTED CHRISTENSEN

Træløst - Bygningsartikler - Korn og Foderstoffer
Telf. 20 og 320 Kunstgødning - Brændsel RIBE

Anders Lervad & Søn

Askov pr. Vejen
Fabrikation af: Haand- og Kunstvæve med alt Tilbehør, Høvlbænke og Værktøj til Sløjf og Husflid. - Bogbløndeværktøj. - Kurvemager-værktøj. - Alt i prima Kvalitet med fuld Garanti og til billigste Priser. Priser paa Forlangende.

GRAM

for ethvert Formaal.

Brødrene Gram A/S

KØLEANLÆG VOJENS.

Holsted Spare- & Laanekasse.

Kontortid: Holsted By 10-12 Fm., 2-5,30 Eftm.
Holsted St. Tirsdag, Onsdag og Fredag Fm. 10-12
Føvling hver Torsdag Fm. 10-12.

Bramminge Efterskole.

Vinterskole: Novbr.-April Piger og Dreng 14-19 Aar
Sommer-skole: Maj-Oktober for Piger 14-19 Aar

Alm. Skolefag med Sprog (spec. Engelsk) Maskinrivning, St-nofraf og Musik, (Klaver, Orgel, Viola) Pratiske Fag, Sløjf, Husholdning, Haandarbejde, Vævning og Fritidsarbejde. (Maling Tarso m. m.) Oplysning om Understøttelse og Friplade ydes gerne og Skoleplan sendes
Forstander K. Damm.

Det danske Gødnings-Kompagni

Ældste og største Gødnings-Firma og eneste
Fabrikanter af Superfosfat i Danmark.

HOVEDKONTOR I KØBENHAVN
FILIALER I
AALBORG - STRUER - AARHUS - ESBJERG
SØNDERBORG - ODENSE - NYKØBING F.

HANDELSBANKEN I TØNDER

Filial af A/S Kjøbenhavns Handelsbank
Kontortid 10-12 og 2-4 - Lørdag 9-12½
TØNDER

NEW DEPARTURE FRIHJULSNAV

BEDST

BILLIGST

Er.ksen & Carsten.en A/S

Korn & Foderstoffer
ESBJERG
Telf. 1500

Forlang **Gulvtæpper**
fra
Sønderjysk Tæppefabrik
A. R. KJÆRBY
Højer

Esbjerg
Jernstøberi & Maskinfabrik
Jensen & Olsen
Esbjerg
Telf. 31

Munkesten
Kirketagsten
Gulvsten
til Kirker leveres i prima Varer
af HANS LARSEN & SØN
Ladby Teglværk Næstved 194

Vejen Sparekasse.

Kontortid 10-12 og 2-4.

VEJEN.

A/S Det Nordiske
Kamgarnspinderi,
Sønderborg.

Folkebanken
for Als og Sundeved A/S
Kontortid: 9-1, 3-5.
SØNDERBORG

Nordisk Tricotagefabrik
H. Chr. Mørck
Damestrømper Herresokker
Jumpers Veste
HADERSLEV

Ribe
Radiatorer

Kolding Eksportslagteri

Telf. 1657
KOLDING

Frk. Ravn

Væveskole
VEUM
Askov pr. Vejen

Væveskolen „Askovhus“

Indeh.: Paula Trock & HennyBaumann
Statsanerkendt teknisk Skole med 6 Maaneders Kursus, samt 2-aarige Kursus for Lærende- og Erhvervsuddannelse.
Forlang Prospekt Til. Askov Nr. 31

Ladelund Landbrugs- og Mælkeriskole.
Brørup St.

5 Mdrs. Landbrugskursus Nov.-Marts
9 — do. Nov.-Juli
8 — Mælkerikursus Septbr.-April
2 — Kontrolkursus Marts-April og Septbr.-Oktober.
Amtsunderstøttelse søges inden 1. juli og 1. januar.
Skoleplan sendes. J. C Overgaard.

Telf. 370 „TIP-TOP“ Telf. 370
Farveri, Presse- og kem Reningsanstalt
Lad Deres Garderobe rense, presse og tørre hos „TIP-TOP“. Vi renser og presser Deres Hat for 1 Kr. - Alt hen es og bringes
W. Christensen, Vestergade 69
Telefon 370

Kongelige Porcelainsfabrik

Smallegade 45.

Udsalg: Amagertorv 6.

Telf. 631 — 5531 — 11631.

KØBENHAVN

Andelsselskabet Odense Eksportslagteri ODENSE

Vestergade 28 TØNDER

1. Kl. moderne Lejebiler til moderate Priser

DAG OG NAT

Tелефон 397

K. M. SØRENSEN

A/S

Sønderjydsk Frøforsyning

Aabenraa. Telf. 47.

Frøleveringerne er underkastet
Statsråkontrollens selvvirkende
Kontrol.

Alle 1ste Kl.s Stammer føres.

Spis

Nissens ægte Pumpnickel-Brød

Det er dansk!

Aabenraa Pumpnickelfabrik.

Snoghøj Gymnastik- Fredericia. højskole

3 Maaneders Sommerskole.

5 — Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

A. Th. Andersen - Høyer

Vin en gros

Rosengården 12 - København K.

Telefoner: 9331 - 12204 - 3931

A/S DRUBIN

Fabrik for Trykfarver
Ottiliavej - København
Telf. 9090 - 12305

Dampmøllen Viktoria

Aktieselskab
ODENSE

HANS DAU

Møbelsnedkeri — Antikviteter
Stilfuld Restaurering af gamle
Snedker- og Billedskærerarbejder
Ribe

Rødding Bank

Aktieselskab
RØDDING

GraastenBank^{A/S}

Kontortid 10—12 & 2—4
GRAASTEN

KURSUS I BRODERI-TEKNIK

1. Hvidsøm - 2. Kulørt Broderi - 3. Sammentrækssyning
4. Udenlandske Syninger - 5. Guldbroderi - 6. Overføring

Undervisningen foregår paa Kunsthaandværkerskolen, Bredgade 66

Indmeldelse foregår hos

SELSKABET TIL HAANDARBEJDETS FREMME

Pilestræde 26, Central 6103, København - Udsalg af alle Arter Kunstbroderier
Pude- og Stolebetræk - Tæpper - Gardiner - Aflæg vore Udstillingslokaler et Besøg

Marius Knudsens Efterf.

(R. Westergaard)

Sct. Jørgensgade 214 - Odense - Tlf 247

ARTESISK BRONDBORING

HENNESSY

Navnet der har gjort
COGNAC berømt

HANS JUST - København

"King George IV"

Old Scotch Whisky

Hans Just - København